

Krónikának tünteti fel), Thuróczy János krónikájának pergamenre nyomtatott, színezett díszpéldányát, amelynek ajánlása arannyal volt nyomva stb. Széchényi nyomtatott katalógusa tanúskodik a gondosan összeválogatott, igényes könyvgyűjtésről.

Néhány könyvtár értékes darabjai igen mostoha sorsra jutottak az évszázadok folyamán, Kelecsényi Gábor ezekről is megemlékezett kötetében, de írt a híres könyvhamisítókrol is, mint amilyen Literati Nemes Sámuel volt, akinek hamisítványai a mai gyűjtő számára igencsak értékes könyvritkaságoknak számítanak.

A kötet a magyarországi könyvgyűjtést István királytól, vagyis az ő könyvbeszerzési erőfeszítéseitől kezdve a 19. századig követi. Ebből az időszakból két gyűjtemény emelkedik ki különösen: Mátyás király híres Corvina könyvtára és Széchényi Ferenc hungaricagyűjteménye. Jeles gyűjtők voltak a barokk korban is, amikor híres főpapi és főúri könyvtárak jöttek létre. A hozzánk időben közelebbi könyvgyűjteményekről egy későbbi kötetben szándékozik írni a szerző.

Kelecsényi Gábor könyve élvezetes, könnyed stílusban íródott. Magával ragadja az olvasót, aki izgalommal kísérheti figyelemmel egy-egy könyv, egy-egy gyűjtemény sorsát. Nem filologizál, nem mélyed el a kérdéskörök részletes feltárásában, ezért a tudományos ismeretterjesztő művek kategóriájába sorolnánk. A szakma kutatói számára szakirodalom-jegyzéket csatolt a könyvhöz, fejezetenként ismertetve a legújabb vonatkozó irodalmat, azzal a feltételezéssel, hogy a régebbi forrásműveket ezek tartalmazzák.

A kötetet Haiman György tervezte nagy hozzáértéssel, s küllemét tekintve méltó megformálása az igényes tartalomnak: szép könyv a könyvgyűjtőkrol, a könyvről. Növeli a kötet értékét a számos illusztráció, amelyek közt az olvasó számára kevésbé ismertek vagy ismeretlenek is találhatók. Azt sajnáljuk csupán, hogy a kiadónak nem volt módjában színes képmellékletekkel gazdagítani a könyv olvasása, esetleg kézbevétele által nyújtandó esztétikai élményt; kivált a hasonmás kódexlapokat hiányolhatjuk.

CSÁKY S. Piroška

S Z Í N H Á Z

A NAGY BRILLIÁNS VALCER

Információs gátszakadás tanúi vagyunk Magyarországon. Az elmúlt negyven-hatvan év eddig titkosnak deklarált politikai eseményeiről szóló visszaemlékezések, önvalloások, dokumentumgyűjtemények, tényfeltáró riportok, kerekasztal-beszélgetések, filmek, tévé- és rádióadások dömpingjében a valódi tények tudományos igényű elemzései keverednek a divat szülte, szenzációhajhász megnyilvánulásokkal. Sztálinról, Rákossiról vagy Nagy Imréről egy-egy hét alatt három-négy különböző leleplező, igazságosztó könyv jelent meg, s napról-napra újabb adatokkal gazdagszik tudásunk – visszamenőleg – a személyi kultusz időszakának bűneiről, a Szovjetunió-beli politikai gyilkosságokról, deportálásokról, a magyarországi koncepciók perekről, büntetőtáborokról, kitelepítésekről stb.

Mi újat mondhat ebben a felfokozott légkörű glasznosztiban egy olyan dráma, mint amilyen Drago Jančaré, s amelyet a veszprémi Petőfi Színház mutatott be? Ha *A Nagy*

Brilliáns Valcer csupán politikai modelldráma lenne a másként gondolkodók kényszerpszichiátriai kezeléséről, akkor nem sokat, hiszen az utóbbi időben erről a témáról is számos dokumentum értékű információ vált ismertté. Jančar drámája azonban ennél jóval komplexebb, áttelesebb analízist ad egy olyan jelenségről, amelyet egyszerűen közép-európaiságnak nevezhetünk.

Jančar izig-vérig közép-európai író. Minden, amit mint szlovén alkotó a szlovén valóságból és valóságról ír, áttételek nélkül érvényes Közép-Európa többi kis nemzetének életében is. Nem véletlen, hogy egyik esszéjében oly nagy megértéssel ír Milan Kundera *Közép-Európa tragédiája* című művéről, s idézi e műnek a kis népek sorsáról megfogalmazott, keserű sorait, hogy oly beleérző módon elemzi e népek himnuszainak szorongásos életérzést sugalló szövegét, hogy oly világosan látja a nacionalizmus és a nemzeti identitástudat közötti különbséget, s rettegett e kettő összecserélésének, összemosásának veszélyétől.

Mindez megfogalmazódik *A Nagy Brilliáns Valcer*ben is, de különösen érdekessé és a nyolcvanas évekre érvényessé az teszi a drámát, amit leginkább lengyel szindrómának határozhatunk meg.

A darabbeli A szabadság szabaddá tesz elnevezésű különleges intézet a náci koncentrációs táborok és a szovjet típusú zárt intézetek vonásait egyesíti. Ebbe az intézetbe szállítják a jelképszakértőknek álcázott elhárítók a főszereplő történést, aki kutatásai során egy gyanús múlt századi lengyel felkelőről gyűjt adatokat. Az intézet vezető orvosának az lenne a feladata, hogy igazolja a felderítők feltevését: Simon Veber veszélyes elem, aki tudományos kutatások leple alatt a lengyel felforgató eszmék szálláscsinálója. A „kezelés” során Veber felvállalja kutatásai tárgyának sorsát, Drohojowskiként viselkedik, s ezzel teljes bizonytalanságot teremt az intézet lakói, felügyelői és a jelképszakértők között.

Nem nehéz felismerni ebben a naturalizmust a parabolikus ábrázolásmóddal ötvöző dramaturgiaiilag egyébként meglehetősen eklektikus darabban a nyolcvanas évek közép-európai értelmiségieire nyomasztóan ható élmény hatását, az 1956–68–81-es történelmi traumasorozat legutóbbi eseményeinek, a Szolidaritás felvirágzásának és eltiprásának, a lengyel demokratikus kibontakozás lehetőségét a rendkívüli állapot bevezetésével való elfojtásának sokkját. Ez különösen érvényes lehetett a darab megírása és premierje (1985) idején, de ma sem sokkal kevésbé felkavaró ezen egész generációk világlátását alapvetően meghatározó nyomasztó élménnyel való szembesítés.

A magyar rendezők közül Paál István gondolkodása, munkássága tükrözi talán a leg-hívebben e trauma művészi feldolgozásának erkölcsi parancsát. Paál a hatvanas évek közepétől, a szegedi Egyetemi Színpaddal létrehozott előadásaitól mindmáig a lehetőségek keretei között más-más módon, de következetesen ugyanarról beszél előadásaival: az emberi szabadság szükségességéről, az ezt a szabadságot korlátozó hatalom elleni tiltakozás jogáról, az emberi élet minőségének védelméről. Találkozása Jančar darabjával így akar törvényszerűnek is mondható, hisz ez a mű szinte minden olyan problémát felsorakoztat, amelyekről egyenként különböző előadásokban már szólt a rendező.

A veszprémi előadás éppen azért különös élmény, mert a profi kidolgozottság és a személyes fűtöttség, az etikus, hitvallásos műmegközelítés együttesen jellemzik.

Árvai György többszintes diszlete kitűnő teret képez, amelyben a cellák, az iroda, a közös terem s más egyéb funkciójú térrészek szeparált és szimultán játékra egyaránt le-

hetőséget adnak. A viszonylag hosszú első felvonást követően a második és a harmadik rész egyre gyorsabb tempójú és egyre feszültséggel telibb. A rendező igen erős, gyakran sokkoló, kegyetlen színházi effektusokat használ, ugyanakkor minden szerep-életet hi-telesít.

Az előadás középpontjában Simon Vebernek és őrzőjének, Vologyanak, ellentétes ér-telmű „fejlődése” áll. A történész fizikai megtöretése, Ljubicával, az absztrakt festőn-vel bontakozó kapcsolata s e kapcsolat Vologya általi meggyalázása törvényszerűen ve-zeti el addig a felismerésig, hogy a bizonyosságra oly nagyon vágyó hatalom által annyira rettegett szerep felvállalása az egyetlen útja személyisége megőrzésének. Ezzel a fo-lyamattal párhuzamos, de ellentétes előjelű a főápoló magatartásváltozása: az álcázott elnyomás szintén természetszerűen vált át nyílt diktatúrává, ennek megfelelően radika-lizálódik az Edek-szerű Vologya, s veszi át a hatalmat a lavírozó orvostól.

Fazekas István a történész és Borbiczki Ferenc a főápoló magatartás- és gondolko-dásváltozását a rendezői elképzelésnek megfelelően tökéletesen jeleníti meg. Mindket-ten hallatlanul intenzív, hiteles figurát formálnak; Fazekas inkább bensőséges eszkö-zőkkel él, Borbiczki alakítására főleg az expresszivitás jellemző. Fazekas a látszólag passzívabb figurát jelentőssé teszi, Borbiczki úgy tud démonikus erejű lenni, hogy elke-rüli a hálás szerep kínálta túlzásokat.

Az ápolitakat s az öröket alakítóknak csupán pillanatok adatnak, hogy figurájukról az egész előadás tartamára érvényes képet adjanak. A színház legjobb színészei alakítják ezeket a – hálátlanabbnak tűnő – szerepeket. A két főszereplő csak úgy tud általános ér-vényű, kiemelkedő teljesítményt nyújtani, ha a háttér is precízen kidolgozott és erőtel-jes. A társulat kivételesen fegyelmezett és hiteles együttesjátékot produkál. Nincs kis szerep és gyenge alakítás, a más darabokban vezető szerepeket játszó színészek most párszavas, de lényeges szerepüket intenzív jelenlétükkel teszik jelentőssé.

A darab Chopin Grande valse brillante-jával fejeződik be. Szól a zene, a zongora-muzsikára keringenek a faarcú, merev derekú párok, középen áll az egyre tehetetlenebb Vologya. A keringő, akár egy haláltánc. Ugyanakkor süt belőle a néma lázadás. S a fő-ápolóból puccsszerűen igazgatóvá avanszált Vologya tehetetlensége egyre inkább ré-mületté torzul. A valcer hangja felerősödik, a zene betölti a nézőteret.

Nagyon szomorú, de egy csepp bizakodást is megengedő előadás a veszprémi Jančar-mű.

NÁRAY István

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

ČURČIĆ FESTÉSZETE

Íme egy képzőművész, akire – már első kiállításán, 69-ben – fogadtam. Rajzain, grafi-kai lapjain is fel-felbukkant a lóverseny – a derbi, a zsoké –, de igazán most, ezen a tár-la-tán, festményein teljesedett ki, lett egyik központi motívumává. Tehát nyelvünk, ami a fogadást illeti, adekvát, hisz a művészekre is hasonlóan fogadunk, mint a lovakra – és az Isten létezésére...